

5. Symeonides S. A Choice-of-Law Rule for Conflicts Involving Stolen Cultural Property. *Vanderbilt Law Review*. 2005. Vol. 38. P. 1177–1198.

6. Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_590#Text (дата звернення: 22.01.2025).

7. Дуденко Т. Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх обороздатність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2017. 220 с.

8. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-V : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

9. Шуба Б. Захист культурних цінностей: *Lex rei sitae vs. протидія незаконному обігу (міжнародний досвід). Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 215–218.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-107>

THE ROMAN IMPERIAL LEGACY IN THE INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY OF THE VATICAN CITY STATE

РИМСЬКА ІМПЕРСЬКА СПАДЩИНА В МІЖНАРОДНО- ПРАВОВІЙ СУБ'ЄКТНОСТІ ДЕРЖАВИ-МІСТА ВАТИКАН

Melnyk V. M.

*PhD in Political Science,
Associate Professor,
Research Fellow at the Department
of Political Science
Taras Shevchenko National
University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine*

Мельник В. М.

*кандидат політичних наук,
науковий співробітник кафедри
політології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Міжнародно-правовий статус Держави-Міста Ватикан (*Status Civitatis Vaticanae*) поєднує комбінацію типових і нетипових рис, притаманних інституту міжнародної правосуб'єктності. В цій роботі я спробую конкретизувати засадничі юридичні поняття, пов'язані з публічно-правовим самовизначенням Святого Престолу (*Sancta Sedes*)

та його ватиканського територіального осередку. Всі ці поняття мають безпосередній зв'язок із системою публічного права (*ius publicum*) Стародавнього Риму республіканських та імператорських часів, є наслідком масштабних соціокультурних процесів пізньої античності та раннього середньовіччя. Зрештою, сама інституційна організація Християнської Церкви – продукт імператорських едиктів, конституцій, рішень Вселенських Соборів, ухвалених за Римської імперії (*Imperium Romanum*) доби доміану (IV-V ст.). Відтак, незважаючи на справді радикальну трансформацію епох, окремих суспільно-психологічних установок і більшості соціально-економічних позицій Церкви, вважати ідеологічні концепції Римської імперії цілком вичерпаними було б неправильно.

1. Ватикан – це юридичне уособлення Християнської Церкви (*Ecclesia Christiana*) як «Єдиної, Святої, Вселенської та Апостольської» (*Una, Sancta, Catholica et Apostolica Ecclesia*) [1, *Symb. Const.* 9]. Держава-Місто Ватикан очолює Церкву Христову на підставі права апостольського передання (*Successio Apostolica*) [2, § 861-865]. Зі свого боку, зверхник Держави-Міста Ватикану та Римсько-Католицької Церкви – Римський Папа (*Papa Romanus*) – є персоніфікованим образом і символом катехитичних принципів єдності, святості, вселенськості (тобто католицизму) та апостольського спадкоємства [2, § 881-882].

Римсько-Католицька Церква (*Ecclesia Catholica Romana*) юридично втілює собою Християнську Церкву. Прийнятний у канонічному праві відповідник поняття *Ecclesia Catholica* – це *Ecclesia Oecumenica*. Засновуючись на спільності конотацій двох давньогрецьких лексем, терміни «кафолікос» (*Καθολικός*) і «кафолічність» (*Καθολικότητα*) доцільно прирівняти до «екумени» (*Οἰκουμένη*) й «екуменічності» (*Οἰκουμενικότητα*) [2, § 836-838].

Античне слово *Οἰκουμένη* означало заселені людьми території світу. Вперше його зустрічаємо у праці Геродота з Галікарнасу (бл. 484-425 рр. до н. е.), який позначив ним відомі середземноморським культурам терени [4, *Ἡρόδοτος Ἱστορία*, III, 114]. Картографування Ойкумени в якості всіх відомих сучасникам земель започаткував репрезентант Мілетської школи філософії Анаксимандр (бл. 611-546 рр. до н. е.) – фундатор давньогрецького поняття *Νόμος* («закон»).

Запровадження поняття «*Καθολικός*» у широкий обіг належить Святому Ігнатію Антіохійському (бл. 35-110 рр. н. е.). Джерелом надзвичайної ваги залишається листування Ігнатія з християнськими громадами, де Ігнатій уперше вживає термін «*καθολικός*» у значенні «всезагальний» або «всесвітній» [5]. Саме на основі подальших

інтерпретацій «кафолічності» виріс латинський відповідник «catholicismus». Отже, словосполучення «Католицька Церква» в жодному разі не означає регіональної чи локальної церковної структури так званого «латинського обряду». Варіації її буквального значення доволі красномовні: «Всезагальна Церква», «Вселенська Церква», «Всесвітня Церква».

Що стосується пояснення офіційного формулювання «Ecclesia Catholica Romana» («Вселенська Римська Церква»), то воно враховує факт зародження та інституційного оформлення Християнства (Christianitas) у Римській імперії. Адже Римська імперія експортувала Християнство навколишнім варварським племенам і сусіднім державним утворенням (зокрема, Сасанідському Ірану). До того ж перебування Держави-Міста Ватикан як суверенної допоміжної території Святого Престолу в Римі також засвідчує виняткову вагу історичного права та принципу історизму для християнської ідентичності [2, § 881, 936-937].

2. Офіційне визначення Status Civitatis Vaticanae з'явилося в третій статті Латеранського договору від 11 лютого 1929 р. Комплекс Латеранських угод (договір, конкордат, фінансова конвенція) врегулював тривалий конфлікт між інститутами Римсько-Католицької Церкви та Королівством Італією.

Так, римські Папи Пій IX (1846-1878), Лев XIII (1878-1903), Пій X (1903-1914), Бенедикт XV (1914-1922), Пій XI (1922-1939) не визнавали de jure підпорядкування новоутвореній Італії (1861-1871) територій колишньої Папської області (Status Ecclesiasticus). Вважалося, що сам процес il risorgimento, пов'язаний із об'єднанням і створенням Королівства Італія, мав на меті ослабити позиції Римсько-Католицької Церкви у Південній Європі. Укладення Латеранських угод італійським дуче (1922-1945) Беніто Муссоліні та державним секретарем Святого Престолу (1914-1930) П'єтро Гаспаррі продемонструвало добру волю Папи Пія XI, що прагнув використовувати суспільно-політичні важелі Італійської держави з метою відродження провідних позицій Церкви. Врегулювання відносин із Італією видавалося необхідним ще й заради збереження інструментів прямої дипломатії Папства з іншими державами.

Конструкція Status Civitatis Vaticanae буквально означає «стан громади Ватикану» (або «громадський стан Ватикану»). Латинська етимологія слова Status пов'язана з дієсловом stare («знаходитися», «стояти»). У ранньому римському праві status означав положення (зокрема, статус людини в спільноті, її майновий стан чи політичну

орієнтацію). Натомість слово *Civitas* є родовим відмінком іменника *Civitas*, який римляни використовували для позначення міської общини чи міста (*Civis* – громадянин, городянин, містянин).

Латинська конотація *Civitas* перегукується з поняттям «громадськість». Зважаючи на давньоримську традицію іменувати власне політичне утворення *Urbs Roma* (позиціонує республіку, а згодом імперію, як територіальне розширення міського простору), стає очевидною міська, общинна та громадянська генеза словосполучення *Status Civitatis*. Це робить його близьким грецькому відповіднику *πολιτεία* («політія»).

3. Враховуючи специфіку комбінування типових і нетипових рис, а також визнання законодавчими документами релігійних джерел апостольського спадкування, доречно говорити також про надтиповий міжнародно-правовий статус Ватикану (*supratypicitas* або *supratypitas*). Він корелює з надприродною генезою єпископських повноважень всередині Церкви. А втім, усі три концепції міжнародно-правового тлумачення суб'єктності *Status Civitatis Vaticanae* потребують деталізації. По-перше, Держава-Місто Ватикан позиціонує себе як державне утворення (*Civitas*) в межах громади (*Città del Vaticano*) на Ватиканському пагорбі (*Mons Vaticanus*). По-друге, Держава-Місто Ватикан виконує функції допоміжної суверенної території Святого Престолу (*Sancta Sedes*) – суверенного носія прав і повноважень щодо території *Mons Vaticanus*, діяльності Римської курії, цілої Римсько-Католицької Церкви. По-третє, *Status Civitatis Vaticanae* поєднує екстериторіальний суверенітет Римського Папи і Римської курії над Церквою (всесвітньою просторово-темпоральною цілісністю) та територіальний суверенітет над допоміжною територією у Римі.

4. Формулювання «Святий Престол» (*Sancta Sedes*) використовували в міжнародних відносинах задовго до колізії 1870-1929 рр. Однак після військової окупації Рима прихильниками об'єднаної Італії (1870), дипломатичне застосування формули *Sancta Sedes* дозволило замінити попередню назву *Status Ecclesiasticus*, що вживалася на позначення територіально-політичного утворення, відомого як Папська область.

Водночас поняття *Sancta Sedes* ґрунтується на рішеннях Вселенських Церковних Соборів IV-V ст., якими було постульовано територіально-метрополійний принцип управління Християнською Церквою. Вже I Вселенський Церковний Собор у Нікеї (325 р.) визначив три найголовніші єпископські кафедри (Александрія, Рим, Антіохія), де перебували престоли митрополитів [3, *Cons. Nicaen.* 6]. Конституювання цих трьох митрополій мало відображати тривимірну

модель християнського світогляду в системі політико-правової організації Римської імперії. Єрусалим початково здобув status лише титулярної митрополії [3, Conc. Nicaen. 7]. Значення Рима й Александрії підтвердили своїм Фессалонійським Едиктом (28 лютого 380 р.) римські імператори Феодосій I (379-395), Граціан (375-383) і Валентиніан II (375-392) [6, Cod. Theod. XVI. 1. 2].

Вже 381 р. відбулося піднесення нової Константинопольської митрополії на друге місце «за честю» [3, Conc. Const. 3]. Зміст постанов IV Вселенського Церковного Собору в Халкідоні (451 р.) став фундаментальним кроком на шляху оформлення пентархії (πενταρχία) – системи п'ятивладдя Римської, Константинопольської, Александрійської, Антіохійської, Єрусалимської митрополій (згодом – «патріархатів») [3, Conc. Chalc. 28 et 30]. Ця система впродовж 451-1054 рр. передбачала взаємодію п'яти рівних територіальних частин Християнської Церкви, об'єднаних приналежністю до Римської імперії (зокрема, до Візантії). Кожна з них мала власний Святий Престол (Sancta Sedes, Ἁγία Ἐδρα) з відповідним міським осередком (митрополією, патріаршим двором).

Подальші століття політичних і юрисдикційних змагань за статус першого серед рівних (primus inter pares) між Римським і Константинопольським Престолами не означали розриву юридичної цілісності Церкви навіть за умов Великої схизми 16 липня 1054 р. Інша річ, що з того часу Святий Престол Рима та Святі Престоли ортодоксальних патріархатів по-різному оцінюють значення цілісності Церкви та її організаційно-правові особливості. Як західний католицизм, так і східне православ'я є лише двома моделями одного й того самого феномену – Вселенської Християнської Церкви. Започаткування та подальша інтенсифікація діалогу поміж законними Святими Престолами пентархії в обставинах сучасних глобальних викликів безперечно потребують врахування їхнього спільного походження та єдиних правових джерел.

Література:

1. Hahn Ludwig. Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche. Dritte vielfach veränderte und vermehrte Auflage von Dr. G. Ludwig Hahn. Mit einem Anhang von Adolf Harnack. Breslau: Verlag von E. Morgenstern, 1897. XVI+412 s.
2. Catechismus catholicae ecclesiae. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana, 1997. IX+949 p.

3. Conciliorum Oecumenicorum decretal. Edizione bilingue. A cura di Giuseppe Alberigo, Giuseppe L. Dossetti, Perikles-P. Joannou, Claudio Leonardi, Paolo Prodi, Hubert Jedin. Bologna: Edizioni Dehoniane, Istituto per le scienze religiose, 2002. XXI+1135 p.

4. Herodoti historiae. Tomus 1. Libros I-IV continens. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit N. G. Wilson, collegii Lincolnensis apud Oxonienses Socius. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 2015. XIII+471 p.

5. Srawley J. H. The Epistles of St. Ignatius, Bishop of Antioch. Translations of Christian literature. London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1919. VII+132 p.

6. Mommsen T., Meyer P. M. Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges Novellae ad Theodosianum pertinentes. Textus cum apparatus. Vol. 1. Ed. 2. Berolini: Apud Weidemannos, 1954. 931 s.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-108>

THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL LAW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Palyuh O. M.

*PhD in Economics,
4th year student*

*Institute of Law of State Tax University
Irpın, Ukraine*

Палух О. М.

*кандидат економічних наук,
студент VI курсу*

*Навчально-науковий інститут права
Державного податкового
університету
м. Ірпін, Україна*

Еволюція міжнародного правопорядку під впливом штучного інтелекту знаменує собою початок нової епохи юридичної доктрини, де традиційні концепції права зазнають докорінної реконструкції. Як зазначає Ю.В. Кривицький, інтеграція штучного інтелекту в правову матерію вимагає не просто адаптації існуючого нормативного масиву, а створення принципово нової архітектури міжнародно-правового